

УДК 37.015.324

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО
УМОВ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ
НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

©Паюнова А. В.

*Українська інженерно-педагогічна академія
Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут (м.Бахмут)*

Інформація про автора:

Паюнова Анастасія Вікторівна: ORCID: 0000-0002-9144-113X; nastya-payunova@mail.ru; асистент кафедри інженерної педагогіки та психології; Українська інженерно-педагогічна академія Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут (м.Бахмут); вул. Мира 5, м.Бахмут, 84511, Україна.

Дослідження присвячено актуальній темі «Теоретичні засади адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі». Розглянута специфіка інженерно-педагогічної освіти. В статті визначено три головних аспекти адаптації першокурсника в умовах навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі. Автором проведено дослідження в Навчально-науковому професійно-педагогічному інституті Української інженерно-педагогічної академії (м. Бахмут) серед студентів-першокурсників. Наведено результати пілотного дослідження, які свідчать про труднощі адаптації студентів першого курсу навчання. Визначено систему психолого-педагогічних заходів для прискорення адаптації першокурсників. У статті запропоновано шляхи прискорення адаптація першокурсників до системи навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі. Автор особливу увагу приділяє Інтернет-проекту, як засобу адаптації студентів першого курсу до системи навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі.

Ключові слова: адаптація, інженер-педагог, першокурсники, аспекти адаптації, Інтернет-проект, система навчання, вищій інженерно-педагогічний навчальний заклад.

Паюнова А.В. «Теоретические основы адаптации студентов-первокурсников к условиям обучения в высшем инженерно-педагогическом учебном заведении».

Исследование посвящено актуальной теме «Теоретические основы адаптации студентов-первокурсников к условиям обучения в высшем инженерно-педагогическом учебном заведении». Рассмотрена специфика инженерно-педагогического образования. В статье определены три главных аспекта адаптации первокурсника в условиях обучения в высшем инженерно-педагогическом учебном заведении. Автором проведено исследование в Учебно-научном профессионально-педагогическом институте Украинской инженерно-педагогической академии (г. Бахмут) среди студентов-первокурсников. Приведены результаты пилотного исследования, свидетельствующие о трудностях адаптации студентов первого курса обучения. Определена система психолого-педагогических мероприятий для ускорения адаптации первокурсников. В статье предложены пути ускорения адаптации первокурсников к системе обучения в высшем инженерно-педагогическом учебном заведении. Автор особое внимание уделяет интернет-проекту, как средству адаптации студентов первого курса к системе обучения в высшем инженерно-педагогическом учебном заведении.

Ключевые слова: адаптация, инженер-педагог, первокурсники, аспекты адаптации, Интернет-проект, система обучения, высшей инженерно-педагогическое учебное заведение.

A. Paiunova «Theoretical basis of the first-year student's adaptation for the education conditions in the engineering pedagogical academy»

The study devoted to the actual topic «Theoretical basis of the first-year students adaptation to the education conditions in the engineering and pedagogical academy». The specificity of engineering and pedagogical education was considered. Three main adaptation aspects of the first-year student education in the engineering and pedagogical academy were determined in the article. The author has done a research among first-year student's in the educational scientific professional and pedagogical institute Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy (Bakhmut). The results of pilot study were showed that said about the difficulties of the first-year students' adaptation. The systems of psychological and educational actions for adaptations accelerate of the first-year students were determined. Accelerate ways of the first-year students adaptation for the education system in the engineering and pedagogical academy were suggested in the article. The author pays special attention to the Internet project as the adaptation way of the first-year students to the educational system in the engineering and pedagogical academy.

Keywords: adaptation, engineer and teacher, first-year students, aspects of adaptation, Internet project, educational system, engineering and pedagogical academy.

Постановка проблеми. Сучасний етап соціально-економічного розвитку нашої держави зумовлює високі вимоги не тільки до професійної освіти, а й до особистості випускника вищого навчального закладу. Ці вимоги закріплено в ряді документів України, таких як: «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», Закон України «Про вищу освіту», де провідною метою освіти визначено розвиток людини. Можна стверджувати, що пріоритетом підготовки майбутніх фахівців є підготовка фахівця широкого профілю, який постійно самостійно поглиблює і розширює свої знання через науково-практичну діяльність протягом усього життя [0]. На нашу думку, створення умов для успішного включення студентів до навчального процесу у вищому навчальному закладі є однією з пріоритетних завдань вищої професійної освіти. Багато залежить від ступеня та швидкості пристосування студента-першокурсника до умов навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі, тобто від його успішної адаптації до навчання. Тому виникає проблема в необхідності організації навчальної діяльності першокурсників, яка б забезпечила належною мірою їхню адаптацію до специфічних умов навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі.

Актуальність проблеми полягає в організації навчальної діяльності першокурсників інженерів-педагогів, яка б забезпечила належною мірою їхню адаптацію до умов навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі.

У межах дослідження нами виділені такі суперечності: між необхідністю прискорення процесу адаптації студентів інженерно-педагогічних ВНЗ до навчання та нерозробленістю обґрунтованої методики щодо зазначеної проблеми.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження аспектів адаптації першокурсників інженерів-педагогів до навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі та можливих чинників, що впливають на їх прискорення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання адаптації студентів до процесу навчання у вищих навчальних закладах розглядалися у працях багатьох науковців, зокрема А. Антипова, О. Безпалько, І.Бойко, В.Брудного, А.Вербицького, О.Галуса, С.Гури, Л.Сгорової, О. Каганова, Т.Каткової, В.Кондрашова, В.Лісовського, О.Мороза, В. Ніколаюк, П.Просецького, В.Слободчикова [0, с. 69], В. Семиченко, І.Суханова, В. Штифурак тощо. Однак аналіз наукової літератури переконує, що проблема адаптації першокурсників у інженерно-педагогічному навчальному закладі недостатньо висвітлена та потребує подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Аналіз науково-педагогічної літератури, результати проведеного нами дослідження дозволяють говорити про те, що адаптація першокурсників інженерів-педагогів ще не стала предметом комплексного педагогічного дослідження. У

існуючій практиці адаптація студентів-першокурсників інженерно-педагогічних спеціальностей здійснюється безсистемно, без урахування організаційно-педагогічних умов. При цьому не враховуються специфічні особливості інженерно-педагогічної освіти.

Отже, зупинимося на специфіці інженерно-педагогічної освіти. Система інженерно-педагогічної освіти є унікальною за своєю суттю, оскільки покликана забезпечити сформованість такого гармонійно розвиненого фахівця, який поєднує в собі інженерно-педагогічні вміння (виконувати технічні завдання, системно мислити, проектувати та конструювати технічні будови, розумітися в питаннях економіки, охорони праці певної галузі, працювати з людьми, організовувати навчально-виховний процес у професійно-технічному навчальному закладі, бути керівником тощо) [0].

Велика роль у забезпеченні сформованості такої особистості належить спеціально організованій професійній підготовці в умовах навчальних закладів різних рівнів і спрямованості.

Тому виникає необхідність побудувати навчальний процес у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі так, щоб він був спрямований на адаптацію учнів до системи навчання вже з першого курсу навчання.

Можна чітко виділити три головних аспекти адаптації першокурсника в умовах навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі: професійний, дидактичний, соціально-психологічний.

Нами було проведено дослідження в Навчально-науковому професійно-педагогічному інституті Української інженерно-педагогічної академії (м. Бахмут) серед студентів-першокурсників навчальних груп: 015 Професійна освіта 015.00, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка (зі скороченим терміном навчання), 151 Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології (зі скороченим терміном навчання), 015.15 ПО Охорона праці (зі скороченим терміном навчання) з метою виявлення особливостей адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі навчально-виховного процесу за трьома головними аспектами адаптації:

1. Професійний, пов'язаний із мотивацією до професійної освіти і ціннісним ставленням до освіти, вмінням і бажанням отримувати знання. Даний аспект формує інтерес до обраної спеціальності.

Результати пілотного дослідження дозволили зробити висновок, що для 57 % першокурсників навчання відповідає сподіванням, у 16% студентів викликало розчарування, 21% першокурсників ще не зрозуміли, що для них є навчання, а уже після півроку навчання в 6% першокурсників з'явилось бажання змінити професійний напрям. Це пов'язано з:

- нечіткою професійною мотивацією;
- нерозумінням важливості та доцільності вивчення деяких дисциплін для формування професійних знань фахівця;
- сумнівами щодо правильного вибору майбутнього фаху.

Тому необхідно проводити профорієнтаційну та роз'яснювальну роботу в середніх закладах освіти, що спрямована на розгляд професій із залученням фахівців районної та міської адміністрації. З цією метою доцільно розробити перспективний план закладів щодо реалізації, який має істотною мірою визначити загальний зміст професійної спрямованості студентів. Професійне формування студента успішно здійснюється в тому випадку, якщо воно ґрунтується на інтересі, нахилах і здібностях молодого людини до певної професії. Отже, одним із найважливіших аспектів професійної адаптації є формування позитивних навчальних мотивів і особистісних якостей майбутнього інженера-педагога.

2. Дидактичний, пов'язаний із пристосуванням до нових форм і методів навчальної діяльності (лекції, семінари, практичні заняття), технологій проведення навчальних занять, методів викладання окремих дисциплін, до системи вузівського контролю та самопідготовки. Головними труднощами цього аспекту є зростання обсягу та складності

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

навчального матеріалу, збільшення питомої ваги самостійної роботи, а також невміння працювати самостійно, планувати та розподіляти свій час. Тому, на думку студентів, у перші місяці навчального року ускладнювалось навчання, зокрема:

- основну складність у навчанні склав великий обсяг самостійної роботи – 27%. Слід зазначити, що на взаємовідносини першокурсників із викладачами це не впливає;
- великий обсяг навчальної інформації створює труднощі в 23 % студентів. Першокурсникам важко конспектувати лекції та запам'ятовувати. Студенти також відчують труднощі, що пов'язані зі швидким темпом викладання. Тому слід зазначити, що студенти потребують порад щодо ефективного планування часу;
- непорозуміння з боку викладачів відчують 33% студентів. Складності у взаємодії з викладачами стосуються високих вимог на екзаменах та заліках та відсутності пояснення складних питань;
- відсутність літератури, яку пропонують викладачі, створює проблеми в навчанні 17% студентів.

Отже, викладач приділяє велику увагу викладанню теоретичного матеріалу чи його практичного застосування, але студенти потребують поради щодо конспектування лекційного матеріалу, роботи з навчальною та науковою літературою, організації самостійної роботи у процесі підготовки до занять.

На жаль, у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі не передбачено спеціальних заходів щодо корекції шкільних навичок. Вважається, що студент є досить самостійним, щоб набути нового досвіду. Але це не завжди так, студентам необхідна допомога викладачів навчального закладу.

Тому викладачам необхідно дотримуватись спеціальної методики читання лекцій. У перші дні навчання студентам слід пояснити прийоми слухання лекції, запису її змісту, особливості конспектування, навчити записувати в логічній послідовності суттєві думки, висновки, які є результатом аналізу і синтезу власної мисленнєвої діяльності та роз'яснювати методику підготовки до семінарських та лабораторних занять [**Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.**]. Також студентів необхідно ознайомити з вимогами до ведення конспектів та робочих зошитів.

3. Соціально-психологічний, пов'язаний із труднощами в засвоєнні нових соціальних норм, встановленні та підтриманні студентом певного соціального статусу в новому колективі. Успішність студентів першокурсників визначається рівнем стресостійкості, індивідуальними властивостями і особистісними характеристиками, такими як: домінування, підпорядкування, дружелюбність, агресивність. Важливими критеріями для оцінки успішності адаптації першокурсників є: безконфліктність, задоволеність взаєминами учасників навчального процесу, які мали відношення до спілкування, спільної праці, взаємодопомоги і підтримки. Студенти першого курсу визначили головні проблеми соціально-психологічної адаптації, що пов'язано з:

- особливостями спілкування з новим оточенням 30%;
- невмінням будувати відносини в колективі 25%;
- новими побутовими умовами (проживанням у гуртожитку та ін.) у 15% студентів;
- невмінням самостійно приймати рішення та неготовністю до самостійного життя в 12% студентів;
- низькою самооцінкою у 10% студентів;
- невмінням вибирати раціональний режим праці та відпочинку у 8 % студентів.

Успішність студентів першокурсників визначається рівнем стресостійкості, індивідуальними властивостями і особистісними характеристиками, такими як: домінування, підпорядкування, дружелюбність, агресивність. Важливими критеріями для оцінки успішності адаптації першокурсників є: безконфліктність, задоволеність, тим, які склалися взаємини між учасниками навчального процесу (що настроюють на спілкування, спільну працю, взаємодопомогу і підтримку).

У ході проведення пілотаного дослідження було встановлено, що ступінь і швидкість адаптації першокурсників у ННППІ УПА (м. Бахмут) багато в чому залежить від психологічного комфорту студентів, їх задоволеності вибором спеціальності, навчальними результатами, студентським життям і взаємостосунками в навчальній групі.

Отже, труднощі, з якими зустрічаються студенти на першому курсі, не завжди можуть бути успішно вирішені ними самими. Тут необхідна допомога і підтримка деканату, інституту, професорко-викладацького складу, кураторів.

Слід зазначити, що в ННППІ УПА (м. Бахмут) для більш прискореної адаптації першокурсників використовує таку систему психолого-педагогічних заходів: комплектують нові академічні групи з урахуванням психологічної сумісності студентів, використовують традиції, такі як «Посвята у студенти», проводять індивідуальні консультації для студентських груп викладачами та кураторами, викладають курс «Вступ до фаху», проводять «День здоров'я», під час якого студенти-першокурсники мають змогу познайомитись із старшокурсниками, знайомлять студентів зі структурою, історією навчального закладу та випускниками, які прославляють його, організують консультації викладачів на кафедрах, роз'яснюють особливості роботи в системі дистанційного навчання Moodle, що дозволяє контролювати самостійну роботу студентів. Здійснюють добір досвідчених викладачів та кураторів, проводять ознайомчі заняття зі студентами.

Але всі ці заходи не досить ефективно сприяють адаптації студентів першого курсу, оскільки будь-яка діяльність, що не викликає у людини професійного інтересу, малопродуктивна. Одним із найефективніших способів формування у студентів мотивів та потреби до самостійної роботи при вивченні дисципліни, є розвиток пізнавального інтересу до предмета, розуміння значущості конкретної дисципліни в майбутній професійній діяльності. Якщо у студентів виник інтерес до навчальної дисципліни, то вони самі знаходять час для глибокого вивчення предмета, який їм сподобався [0]. Зрозуміло, що викладач повинен викликати інтерес до навчальної дисципліни та її змісту. А отже, адаптація першокурсників до системи навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі може бути прискорена шляхом задіяння:

- сучасних технічних засобів навчання (зокрема ПК);
- потенційної можливості нових інформаційних технологій (Інтернет);
- можливості сучасних комунікаційних систем, що реалізовані в вигляді інтернет- проекту.

Інтернет-проект є ефективним засобом педагогічної підтримки студентів-першокурсників у період адаптації до системи навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі.

Інтернет-проект буде ефективним, якщо дотримуватися необхідних педагогічних умов. До них відносяться:

- навчання ефективним прийомам самостійного здійснення навчальної діяльності;
- розвиток у студентів першокурсників умінь знаходити, оцінювати і засвоювати інформацію за допомогою різних інноваційних технологій;
- формування в навчальній групі гармонійної системи взаємин і психологічно комфортної атмосфери;
- підтримка розвитку особистісних якостей студентів першокурсників, що сприяють процесу адаптації (емоційна стійкість, моральна нормативність, відкритість, самоконтроль, контактність і т.д.);
- створення в навчальній групі творчого середовища, що сприяє збільшенню пізнавальної потреби і прояву креативності студентів-першокурсників;
- спонукання студентів-першокурсників до самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення.

Дотримання перерахованих вище педагогічних умов дозволить забезпечити ефективність педагогічної підтримки студентів-першокурсників у період адаптації до навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі.

Таким чином, за допомогою Інтернет-проекта у студентів-першокурсників у ході роботи над завданнями відбувається визначення загальних інтересів, знайомство з групою і навчальним закладом (територіальним розташуванням деканату, навчальних корпусів, бібліотек, гуртожитків, їдалень; знайомство з історією та традиціями навчального закладу), вироблення правил і норм поведінки в навчальному закладі, визначення власного навчального стилю, пошук успішних стратегій навчальної діяльності тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, Інтернет-проект є не тільки засобом адаптації студентів першого курсу до системи навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі, а й інструментарієм, що дозволяє викладачеві максимально використовувати сучасні інформаційні технології в процесі навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі. Таким чином, шляхом до вирішення суперечності автор бачить у створенні Інтернет-проекта, що дозволить прискорити адаптацію студентів першокурсників до навчання у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі. Тому перспективи подальших пошуків вбачаємо у висвітленні питання, пов'язаного з Інтернет-проектом як засобом педагогічної підтримки студентів молодших курсів у період адаптації інженерів-педагогів у вищому навчальному закладі.

Список використаних джерел

1. Гура С. О. Організаційно-педагогічні умови адаптації майбутніх інженерів-педагогів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04: «Теорія і методика професійної освіти» / Гура Світлана Олександрівна ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2004. – 20 с.
2. Коваленко Д. В. Особливості професійної підготовки інженерів-педагогів / Д. В. Коваленко // Гуманітарний вісник. Сер. Педагогіка. Психологія. Філософія : зб. наук. пр. / Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 22. – С. 62-66.
3. Коваленко О. Е. Підготовка інженерно-педагогічних кадрів на рівні сучасних вимог / О. Е. Коваленко, Ф. Я. Якубов // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. – Харків, 2003. – № 5. – С. 32-45.
4. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти : лист М-ва освіти і науки України від 31 лип. 2008 р. № 1/9-484 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>.
5. Слободчиков В.И. Упреждающая адаптация как особая образовательная деятельность преподавателей вуза / В.И.Слободчиков, Л.Ф.Мирзаянова // Педагогика. – 2008. – № 6. – С. 68-73.
6. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / Т. І. Туркот. – Київ : Кондор, 2011. – 628 с.

References

1. Hura, SO 2004, 'Orhanizatsiyno-pedahohichni umovy adaptatsiyi maybutnikh inzheneriv-pedahohiv', Kand.ped.n. abstract, Kharkivskyy derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni HS Skovorody, Kharkiv.
2. Kovalenko, DV 2011, 'Osoblyvosti profesiyanoi pidhotovky inzheneriv-pedahohiv', *Humanitarnyy visnyk, Pedahohika. Psykholohiya. Filosofiya*, Pereyaslav-Khmelnyskyy derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni H Skovorody, Pereyaslav-Khmelnyskyy, iss. 22, pp. 62-66.
3. Kovalenko, OE & Yakubov, FYa 2003, 'Pidhotovka inzhenerno-pedahohichnykh kadriv narivni suchasnykh vymoh', *Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity*, Ukrayinska inzhenerno-pedahohichna akademiya, Kharkiv, no. 5, pp. 32-45.
4. Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny 2008, *Kompleks normatyvnykh dokumentiv dlya rozroblennya skladovykh systemy haluzevykh standartiv vyshchoyi osvity : lystvid 31 lypnya 2008 roku.* 1/9-484, <<http://www.mon.gov.ua>>.
5. Slobodchikov, VI & Mirzajanova, LF 2008, 'Uprezhdashhaja adaptacija kak osobaja obrazovatel'naja dejatel'nost prepodavatelej vuza', *Pedagogika*, no. 6, pp. 68-73.
6. Turkot, TI 2011, *Pedahohika vyshchoyi shkoly*, Kondor, Kyiv.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2016 р.